

سخن نخست: بانک مرکزی و صندوق های قرض الحسنه

پدیدآورنده (ها) : موسویان، سید عباس

اقتصاد :: نشریه اقتصاد اسلامی :: تابستان ۱۳۸۲ - شماره ۱۰ (ISC)

صفحات : از ۵ تا ۸

آدرس ثابت : https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/88022

تاریخ دانلود : ۱۴۰۲/۱۱/۰۹

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسـلامی (نور) جهت ارائـهٔ مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشـر و عرضه مقالات در قالب نوشـتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشـد، نیازمنـد کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقـات کامپیوتری علوم اسـلامی (نور) می باشـد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه قوانین و مقررات استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

عناوین مشابه

- دغدغه های بی پایان بانک مرکزی و صندوق های قرض الحسنه
- مواظب خلط مبحث ها باشیم!: بحثی در مورد دغدغه های بی پایان بانک مرکزی در مورد صندوق های قرض الحسنه
- نظام بانکداری اسلامی/ آخرین سخن درباره بانکها و صندوق های قرض الحسنه
- گونه شناسی صندوق های قرض الحسنه و توانمندی زنان: مدل سنتی اعتبارات خرد در ایران
- اظهارنظر کارشناسی درباره: "لایحه اصلاح ماده ۱۴ قانون برنامه پنجساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران "(نحوه نظارت بر صندوق های قرض الحسنه تک شعبه ای)
- ساختار صندوق های قرض الحسنه در ایران و الگوی مبتنی بر اتحادیه های اعتباری
- دستورالعمل تأسیس و فعالیت بانک های قرض الحسنه ابلاغ شد
- صندوق بین المللی پول: تأکید بر نظارت و کنترل های درون سازمانی بانک های مرکزی
- صندوق های قرض الحسنه؛ ارزیابی کارکرد در بازار پول و اعتبار کشور
- سخن ماه: چشم انداز ۲۰ ساله کشور، سیاست های کلی برنامه چهارم توسعه ، و گزارش بانک مرکزی از تحولات اقتصادی کشور در سال ۱۳۸۱

www.noormags.ir

سخن نخست

بانک مرکزی و صندوق‌های قرض‌الحسنه

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

هر کس به برادر مؤمنش قرض دهد، به ازای هر درهم آن، به وزن کوه‌های احد، رضوی و طور سینا، حسنات در ترازوی اعمال وی نهاده می‌شود و اگر پس از فرا رسیدن مهلت با او مدارا کند، ازپل صراط بدون رسیدگی به حساب، چون برق سریع و درخشنده می‌گذرد و هیچ عذابی نمی‌بیند و هر کس که برادر مسلمانش از وی یاری طلبد، امّا او قرض ندهد، هنگامی که پروردگار نیکان را پاداش می‌دهد، بهشت را بر او حرام می‌سازد.[۱]

شکل سازمان یافتهٔ صندوق‌های قرض الحسنه نخستین بار در سال ۱۳۴۸ در یکی از مساجد تهران و باسرمایهٔ اوّلیّهٔ چهارده هزار تومان که به صورت هدیه جمع‌آوری شده بود، پدید آمد و با توجّه به اهداف اسلامی و معنوی آن «صندوق ذخیرهٔ جاوید» نامیده شد.[۲] تا زمان پیروزی انقلاب اسلامی، بیش از دویست صندوق قرض الحسنه درکشور تأسیس شد و این موضوع پس از انقلاب با جدّیت بیش‌تری دنبال شد، به طوری که در سال ۱۳۶۵ تعداد صندوق‌های قرض الحسنه از ۲۵۰۰ صندوق گذشت.[۳]

پیروزی انقلاب اسلامی و تحوّل معنوی افراد جامعه و توجّه به آموزه‌های اخلاقی و انسانی قرآن باعث شد تا رفتار قرض الحسنه به صورت یکی از مصادیق روشن عمل نیک در جامعه گسترش یابد. امروزه غالب خانواده‌های متوسّط و فقیر جامعه با این پدیده آشنا بوده، هر کدام خاطرات بسیاری از گشوده شدن مشکل زندگی‌شان به این روش دارند؛ چنان که نیکوکاران فراوانی از این که سعادت کمک به همنوع و اعطای قرض به نیازمندان را یافته‌اند، لذّت می‌برند. امروزه افزون بر قرض‌های شخصی که بین افراد خانواده، دوستان و همکاران در جریان است، صندوق‌های ریز و

www.noormags.ir

درشت فامیلی، محلّه‌ای، مسجدی، اداره‌ای و صندوق‌های سازمان یافتهٔ عمومی در سطح کشور فعّالیت، و همه روزه مشکلات بسیاری از افراد و خانوارها را حل می‌کنند و اگر از برخی فعّالیت‌ها و برخی صندوق‌های انگشت شمار که از مسیر اوّلیه قرض الحسنه خارج شده‌اند، صرف نظر کنیم، صندوق‌های قرض الحسنه جزو خالص‌ترین، سودمندترین و مفیدترین نهادی‌های اقتصادی هستند.

گسترش روز افزون صندوق‌ها، توسعهٔ کمّی شعبه‌ها و حجم فعّالیت بعضی صندوق‌های قرض الحسنه که گاهی از برخی بانک‌های دولتی فراتر رفته‌اند، افزایش مبلغ وام‌های اعطایی برخی صندوق‌ها که گاه به چندین میلیون تومان می‌رسد، و وارد شدن بعضی صندوق‌ها در معاملاتی غیر از قرض الحسنه، مقامات پولی و بانکی کشور به ویژه بانک مرکزی را با نگرانی جدی مواجه کرده است.

این نگرانی گرچه بجا و صحیح است و خیلی پیش‌تر به وسیلهٔ متخصّصان دلسوز و برخی صندوق‌ها ابراز شده بود، همانند موارد مشابه دیگر، گاه به صورت افراطی، بزرگ نمایی شده و تخریبی ابراز می‌شود و گاه با کمال تأسّف یک موضوع کاملاً صنفی و تخصّصی به مسأله‌ای سیاسی تبدیل شده در گرداب کشمکش‌های جناح‌های سیاسی نابود می‌شود.

اکنون وقت آن رسیده است که بانک مرکزی، شورای پول و اعتبار، وزارت امور اقتصادی و دارای با اجتناب از دادن اطّلاعیه‌های مخرّب و حسّاسیت برانگیز و برگزاری مصاحبه‌های غیر فنّی و زود هنگام برخی مسؤولان با برخی روزنامه‌ها و سیاسی کردن موضوع، به تشکیل کمیته‌ای مشورتی متشکّل از متخصّصان اقتصاد پول و بانکداری، نمایندگان دولت و نمایندگان صندوق‌های قرض الحسنهٔ فعّال کشور اقدام و مشکلات را با دید کارشناسی و رعایت ضوابط شرعی و مصالح جامعه حل کنند.

در این جهت، پیشنهاد می‌شود همانند بانک مرکزی که نقش بانک بانک‌ها را ایفا، و با تدابیر مالی آن‌ها را در برابر خطرها ایمن می‌کند و به مشتریان بانک‌ها و کلّ اقتصاد اطمینان و اعتماد می‌دهد، برای صندوق‌های قرض الحسنه نیز مؤسّسهٔ مادری زیر نظر بانک مرکزی یا هر ارگان دیگری تعریف و تأسیس شود و با اتّخاذ تدابیر ذیل، ضمن محافظت از صندوق‌ها در برابر بحران‌ها و خطرها، زمینهٔ رشد و توسعهٔ آن‌ها فراهم آید.

۱. تعریف دقیق و ضابطه‌مند عملیّات قرض الحسنه: امروزه هر یک از صندوق‌های قرض الحسنه به شیوه‌های گوناگون به جذب سپرده‌های قرض الحسنه اقدام کرده؛ سپس منابع فراهم شده را با شیوه‌های گوناگون به اسم قرض الحسنه در اختیار متقاضیان قرار می‌دهند. دقّت در ماهیت و

www.noormags.ir

فرایند عملیات برخی صندوق‌ها نشان می‌دهد که عملیات گرچه به نیّت خیرخواهانه طرّاحی شده است، براساس دیدگاه فقهی ربا دارای شبههٔ است. استفتائات گوناگون مردم و پاسخ‌های مراجع تقلید دربارهٔ ربوی بودن برخی فعّالیت‌ها شاهد این مطلب است.

۲. کنترل معاملات صندوق‌های قرض الحسنه: امروزه برخی صندوق‌ها به اسم صندوق قرض الحسنه به انجام انواع معاملات بانکی از قبیل فروش اقساطی، سلف، جعاله، اجاره به شرط تملیک، مشارکت و... اقدام می‌کنند و جالب این که غالب منابع این معاملات را از محل سپرده‌های قرض الحسنه فراهم می‌آورند که در برابر آن‌ها هیچ سودی به صاحبان سپرده نمی‌پردازند. روشن است که این نوع معاملات بر فرض هم فی نفسه از نظر شرع اشکالی نداشته باشد، که در مواردی دارد، با ماهیت مؤسّساتی که به اسم قرض الحسنه پدید آمده‌اند و با اهداف و انگیزه‌های صاحبان سپرده که به قصد اعطای وام قرض الحسنه به نیازمندان سپرده‌گذاری می‌کنند، منافات دارد.

لازم است برای تفکیک مؤسّسات قرض الحسنه که به قصد خیر فعّالیت می‌کنند از مؤسّسات مالی اعتباری و بانک‌ها که به هدف کسب سود برای خود و سپرده‌گذاران فعّالیت دارند، آن گروه از صندوق‌ها که فراتر از عملیات قرض الحسنه عمل می‌کنند، یا به بانک و مؤسّسهٔ مالی و اعتباری تغییر نام و ماهیت دهند و یا عملیات غیر قرض‌الحسنه را تعطیل کنند.

۳. کنترل سقف وام‌ها: بخش عمدهٔ منابع مالی خیلی از صندوق‌ها از محلّ سپرده‌های مردم تأمین می‌شود و به صورت طبیعی مردم احتیاج به پول یافته، برای دریافت سپرده‌هایشان به صندوق‌ها مراجعه می‌کنند. اگر این منابع با مبالغ بالا و در اختیار افراد محدودی قرار گیرد، احتمال این که صندوق‌ها نتوانند به موقع جواب صاحبان سپرده را بدهند، افزایش می‌یابد و این به ورشکستگی می‌انجامد. لازم است بین سرمایهٔ اوّلیّهٔ صندوق، منابع سپرده‌ای و سقف وام‌ها تناسب کارشناسی رعایت شود.

۴. نگهداری ذخیرهٔ قانونی: چهار صد سال تجربهٔ صنعت بانکداری تدابیر امنیتی گوناگونی را برای نظام بانکی به ارمغان آورده است که شاید یکی از بهترین و ماندگارترین آن‌ها مسألهٔ ذخایر قانونی بانک‌ها نزد بانک مرکزی است. بانک مرکزی با گرفتن بخشی از سپرده‌های مردم نزد بانک‌ها، به صورت ذخایر قانونی، اوّلاً منبع قابل توجّهی را شکل می‌دهد تا در مواقع بحران از بانک‌ها حمایت کند و در واقع آن‌ها را در برابر حوادث گوناگون بیمه کند که این باعث اعتماد روزافزون مردم به بانک‌ها شده است و می‌شود. ثانیاً با تغییر نرخ ذخیرهٔ قانونی متناسب با مصالح جامعه، به

www.noormags.ir

سیاست پولی اقدام می‌کند و جامعه را از رکود و تورّم‌های دوره‌ای می‌رهاند. حال که صندوق‌های قرض الحسنه گسترش کمّی و کیفی مطلوبی یافته‌اند، لازم است جهت امنیّت آن‌ها و حفظ و ارتقای اعتماد عمومی مردم به آن‌ها، مؤسّسهٔ مادر، با جذب بخشی از سپرده‌ها به صورت ذخایر قانونی، اهداف مذکور را برای صندوق‌ها نیز فراهم آورد. بدیهی است که این نرخ‌ها باید با دقّت تمام کارشناسی و اجرا شود تا در عین حال که ابزار مناسبی برای بیمه کردن صندوق‌ها از خطرها و سیاست پولی بانک مرکزی باشد، دامنهٔ فعّالیت‌های صندوق را بیش از حدّ لازم محدود نکند.

امید است که باهمفکری مسؤولان دلسوز و فهیم بانک مرکزی، وزارت اقتصاد و صندوق‌های قرض الحسنه، حادثهٔ شرکت‌های مضاربه‌ای اول انقلاب که به صورت خود جوش از طرف بخش خصوصی راه افتاد و اگر از طرف مسؤولان امر حمایت‌های قانونی می‌شد و برای آن‌ها ضوابط و آیین‌نامه‌های مشخّص تدوین، و نظارت می‌شد می‌توانستند ابزار فعّال و مهمّی در بازار سرمایه باشند و خلأهای امروزی بازار سرمایه را پر کنند، تکرار نشود؛ شرکت‌هایی که در اثر کوتاهی مسؤولان امر از مسیر شرعی و عقلایی منحرف شدند و از اهداف اوّلیّه باز ماندند.

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی

پی‌نوشت‌ها

۱. شیخ حرّ عاملی: وسایل الشیعه، ج ۱۳، ص ۸۸، حدیث ۵.

۲. صندوق‌های قرض الحسنه در ایران، سازمان اقتصاد اسلامی ایران، ۱۳۶۴، ص ۹.

۳. علی‌اصغر هادوی‌نیا: اوراق قرض الحسنه، فصلنامه تخصصی اقتصاد اسلامی، شماره ۴، زمستان، ۱۳۸۰، ص ۹۱.

www.noormags.ir